

SIMONAS DAUKANTAS — LIETUVIŲ TAUTOSAKOS RINKĖJAS, LEIDĖJAS IR VERTINTOJAS

K. GRIGAS

Greta kitų XIX a. pirmosios pusės lietuvių kultūros veikėjų Simonas Daukantas yra viena stambiųjų asmenybių. Ne tik savo istoriniais, kalbiniais, beletristiniais darbais ir praktinio pobūdžio knygelėmis, bet ir lietuvių tautosakos rinkiniais bei leidiniais jis išvarė platų kultūrinio darbo barą. Jis sukaupė turtingus liaudies dainų, patarlių ir priežodžių rinkinius, pirmasis lietuvių tautosakos rinkimo istorijoje sudarė nemažą liaudies pasakų pluoštą. Daugeliu atvejų S. Daukantas yra rašęs apie tautosaką, mėginęs ją vertinti, naudojęs ją kaip pagalbinę medžiagą istoriniuose ir kalbiniuose darbuose. S. Daukanto domėjimasi lietuvių tautosaka matome beveik visuose jo veikaluose bei spaudai ruoštuose leidiniuose. Todėl norint visapusiškai įvertinti lietuvių kultūros istorijoje S. Daukanto suvaidintą vaidmenį, reikia iširti ir jo kaip tautosakininko veiklą. Išryškinius, kiek tai yra įmanoma, su tautosakos rinkimu, leidimu, panaudojimu ir vertinimu susijusius S. Daukanto veiklos faktus ir pobūdį, našiau bus galima naudoti jo surinktus bei paskelbtus tautosakos tekstus.

S. Daukanto gyvenimas, ypačingai jo vaikystės, mokymosi ir darbo Rygoje laikotarpis, yra labai menkai nušviestas. Biografijos, kurią svarbu pažinti ir jo kaip tautosakininko atliktų darbų vertintojui, ištyrimą sunkina ta aplinkybė, kad iš jo mokymosi Kalvarijoje ir Vilniuje bei darbo Rygoje laikotarpio iki šiol nėra žinoma beveik jokių laiškų, memuarų, amžininkų pasakojimų apie jį ir kitų panašaus pobūdžio dalykų. Todėl, sprendžiant apie jo pažiūras į tautosaką, apie tautosakos vietą jo sudarytoje veikimo programoje, daugiausia dėmesio tenka kreipti į konkrečius vienam ar kitam laikotarpiui priskiriamus jo veikalus, iš jų ryškėjančią S. Daukanto pasaulėžiūrą, į kai kuriuos jį supusias ir galėjusias turėti įtakos aplinkos reiškinius.

Nors ir nėra žinoma jokių S. Daukanto užuominų apie tai, kokį įspūdį vaikystės metais jam yra dariusios liaudies pasakos ar dainos, galima neabejoti, kad su tautosaka jau ir tada jam yra tekę susipažinti, kad, būdamas vaikas, jis turėjo progos pajusti lietuvių liaudies kūrybos žavesį. Juk XIX a. pradžioje¹ kultūriniame lietuvių liaudies gyvenime tautosaka vaidino itin reikšmingą vaidmenį. Galima kartu su M. Lukšiene teigti, kad iš valstiečių kilusiam ir jų aplinkoje augusiam «S. Daukantui tautosaka buvo ne įdomi egzotika, kaip ne vienam romantikui, o jo vaikystės ir jaunystės kultūrinės aplinkos dalis»². Tai šios savo pažinties su lietuvių tautosaka dėka jis galėjo 1824 m. «Pasakų Fedro» pratarmėje rašyti: «Žinau, jog Žamajtei senovės pasakas gieb pasakoti ir iomis mokyti sawą jaunoumenę, kajp swieti elgtijs ir kajp gudriu ir buklu wiru tapti»³. Nuo vai-

¹ S. Daukantas gimė 1793 m.

² S. Daukantas, Rinktiniai raštai, 23, 1955.

³ Pasakas Phedro. Iszgulde isz lotiniszkos kalbos i žamajtiszką Motiejus Szauklys, o apskelbę Ksaveras Kanapackis, V psl., Petropilie, 1846.

kystės dienų užsimezgusi jo pažintis su tautosaka bus prisidėjusi prie to, kad, gyvendamas Vilniuje ir dar specialiai tautosakos nerinkdamas, jau pirmajame savo istoriniame veikalė «Darbuose» jis galėjo panaudoti smulkiosios tautosakos tekstų.

Remiantis negausiais duomenimis apie Žemaičių Kalvarijos mokyklą, kurioje S. Daukantas mokėsi iki 1814 m., galima spręsti, kad ši dominikonų tvarkoma mokykla ir jos aplinka negalėjo sužadinti pažangesnių minčių ir gilesnių mokslinių interesų. M. Valančius, kuris čia mokėsi 1815–1821 m., šios mokyklos mokytojus charakterizuoja kaip menkus pedagogus, kurių svarbiausia auklėjimo priemonė buvusios fizinės bausmės¹. Panašiai juos vertino ir 1822 m. Kalvarijos mokyklą vizitavęs J. Chodzka, kuris rašė, kad mokytojai «visi nėra tinkamai išsilavinę, visi neturi arba nenori susirasti priemonių tobulintis»². Vienuolyno bibliotekoje nebuvo naujesniųjų mokslo veikalų, ji nekomplektavo periodinių leidinių³. Vadinas, sunku buvo į šią mokyklą prasiskverbti mokslo naujienoms iš Vilniaus, Rusijos ir Lenkijos kultūros centrų. Garsas apie Kolontajaus kraštotyros žinių rinkimo programą, Varšuvos Mokslų draugijos veiklą, greičiausiai, S. Daukanto mokymosi metu Kalvarijos mokyklos nė nepasiekdavo.

Iš Kalvarijos mokyklos charakteristikos peršasi išvada, kad joje tuo metu paniekintos liaudies kultūrai bei tautosakai negalėjo būti skiriama kiek nors dėmesio. Šiek tiek abejonių šiuo klausimu kelia tiksliai S. Daukanto palikime išlikusi nedidelė spaudai paruošta, bet neišspausdinta priežodžių knygelė⁴, datuojama 1813 metais. Visi ankstesnieji rinkinuką minėję S. Daukanto biografai jį priskyrė pačiam S. Daukantui. Tiksliai 1947 m. «Lietuvių literatūros instituto darbu» pirmajame tome paskelbtame «S. Daukanto rankraštinio palikimo kataloge» jis yra priskirtas į nežinomų ir neišaiškintų autorių (ne paties S. Daukanto) rankraščių grupę. J. Lebedys nurodo, kad šis rankraštis iki šiol S. Daukantui buvo priskiriamas neteisingai⁵.

Rankraštį sudaro sueiliuoti iš knygų išrinkti aforizmai ir viena kita liaudies patarlė bei priežodis. Tekstai suskirstyti į 94 skyrius tematinio atžvilgiu. Jie užrašyti žemaičių tarme. Kaip sudarytojo demokratiškumo požymį tenka vertinti tai, kad rinkinėlyje yra neigiamai ponus charakterizuojančių tekstų: «Tankiey dresk kayly, norints jukies ponas», «Su ponu kayp su ugne elgkies» ir pan. Prie rinkinio pridėtoje pratarmėje sudarytojas akcentuoja didaktinę priežodžių prasmę, ragina skaitytojus ją vadovautis. Priežodžius jis sakosi surinkęs «ysz knigu, kuries skayciau, yr ysz apsyema Swieta, koki macziau»⁶. Lietuvoje tai yra pirmasis žinomas knyginių aforizmų, patarlių ir priežodžių rinkinys.

Palyginus su 1824 m. ir vėliau S. Daukanto ranka rašytais tekstais, rinkinį rašiusio žmogaus braižas gerokai skiriasi. Jame žymu rašymo manierų, nebūdingų S. Daukanto rankraščiams. Knygelės sudarytojas ją dedikavo vyskupui Giedraičiui. Taigi, rankraščio braižas, tekstų sueiliavimas, ko nerandama nė viename kitame S. Daukanto patarlių ir priežodžių pluošte, pagaliau knygelės dedikavimas kunigaikščiui — vyskupui, ko sunku tikėtis iš neturtingo mokinio — valstiečių sūnaus, verčia galvoti, kad šis rinkinys yra sudarytas ne paties S. Daukanto.

Neturint tikslesnių žinių, negalima nei teigti, nei neigti, ar rinkinys atsirado Kalvarijos mokyklos aplinkoje, kai ten mokėsi S. Daukantas, ar jis su

¹ Zr. Zinyčia, 3, 94 (1901).

² VVU KC 515.

³ Zr. ten pat.

⁴ Priežodėy arba Trumpas o Tykras Pamokslas diel apsyema ant swieta pagal Reykalu Dwasyszku yr Swietyszku surinkty Metuse Pona 1813; SD, 182.

⁵ J. Lebedys, Simonas Stanevičius, 55, 1955.

⁶ SD, 182.

Kalvarija neturi nieko bendro ir į S. Daukanto rankas yra patekęs vėliau. Tačiau pats knygelės buvimo faktas rodo, kad žemaičių tarpe, S. Daukantui mokantis Kalvarijoje, jau buvo atkreiptas dėmesys į lietuvių liaudies patarles ir priežodžius, jų pamokomąją prasmę. Todėl negalima visiškai atmesti mintis, kad S. Daukantas, vėliau daug dėmesio skyres patarlių ir priežodžių rinkimui bei skelbimui, jau ir šiuo metu galėjo susidurti su smulkiosios lietuvių tautosakos panaudojimo klausimu.

1814/15 ir 1815/16 mokslo metais S. Daukantas mokėsi Vilniaus gimnazijos 5 ir 6 klasėse¹. Gimnazija buvo prižiūrima universiteto, visi mokytojai pagal to meto reikalavimus buvo tinkamai išsilavinę². Gimnaziją nesunkiai pasiekdavo tos pačios mokslo naujienos bei socialinės nuotaikos, kurios tik pasirodydavo universitete. Buklesnieji mokiniai čia turėjo žymiai daugiau priemonių savo akiračiui plėsti, negu kurioje nors provincijos viešųjų mokyklų mokykloje. S. Daukantas, kuris 1815 m. liepos 3 d. buvo atžymėtas greta kitų gabesniųjų 5 klasės mokinių³, čia galėjo sekti Vilniuje, Rusijoje ir Lenkijoje ėjusią spaudą. Galima spėti, kad jau šiuo metu jis bus susipažinęs su Ks. Bohušo veikalu «Apie lietuvių tautos ir kalbos pradžia»⁴, kuris, nors ir menkavertis moksliniu atžvilgiu, savo laiku yra stipriai veikęs patriotinius lietuvių jausmus. Greičiausiai tuo metu S. Daukantas išgirdo apie Varšuvos mokslų draugijos veiklą, Kolontajaus programą, kurioje buvo akcentuojamas reikalas rinkti liaudies kultūros paminklus.

1816/17 ir 1817/18 mokslo metais S. Daukantas mokėsi Vilniaus universitete, Literatūros ir laisvųjų menų skyriuje⁵. 1818/19 mokslo metais jis jau įrašytas Moralinių-politinių mokslų skyriuje⁶. 1819 m. S. Daukantas įgijo teisės kandidato laipsnį⁷. Mokydamasis toliau, jis 1821 m. laikė egzaminą teisių magistro laipsniui⁸, o 1825 m. atsiėmė teisių magistro patentą⁹.

Vilniaus universitete S. Daukantas mokėsi šios aukštosios mokyklos žydėjimo metu. Čia jis klausė paskaitų tokių žymių profesorių, kaip G. Grodekas, I. Danilavičius, I. Onacevičius, J. Lelevelis ir kt. G. Grodekas (1762—1826), universitete dėstęs antikvinę literatūrą, paskaitų metu ir periodinėje spaudoje lietuš senovės graikų ir romėnų mitologijos klausimus, reikia manyti, turėjo įtakos S. Daukanto pažiūroms į lietuvių liaudies meną bei senovės lietuvių tikėjimą. 1845 m. laiške T. Narbutui S. Daukantas rėmėsi G. Grodeko autoritetu¹⁰. I. Danilavičius (1787—1843), visą savo gyvenimą paskyręs Lietuvos teisės istorijos ir Lietuvos istorijos tyrinėjimui, universitete dėstė Rusijos ir Lietuvos civilinę teisę. Iš vėlesnių S. Daukanto užuominų matyti, kad jam nepatiko didelis I. Danilavičiaus kritiškumas, pasireiškęs atmetant daugelį dokumentais neįrodytų Lietuvos praeitį aukštinančių teiginių¹¹. Tačiau I. Danilavičius, kuris aiškino, kad tautos papročių teisės žymių galima rasti liaudies patarlėse ir dainose¹², yra artimas S. Daukantui, savo istoriniuose veikaluose ne kartą mėginusiam tautosakos pagalba įžvelgti senųjų lietuvių liaudies papročių ir pažiūrų atgarsius. I. Onacevičius (1780—1845), kuris 1819/20—1820/21 mokslo me-

¹ VCA VMA Nr. 2 (206).

² J. Bieliński, Uniwersytet Wileński, 1, 266, Kraków, 1899.

³ Zr. Kuryer Litewski, 53 (1815).

⁴ X. Bohusz. O początkach narodu i języka litewskiego, Rozprawa. Warszawa, 1808.

⁵ VVU KC 103.

⁶ VVU KC 77.

⁷ VVU KC 111.

⁸ Ten pat.

⁹ Zr. A. Janulaitis, Simanas Daukantas, 14, Vilnius, 1913; plačiau apie tai žr. K. Grigas, Literatūra ir menas, 1956. V. 19.

¹⁰ Zr. Mūsų senovė, 1, 4—5 kn., 750, Tilžė (1922).

¹¹ Ten pat, 726 ir 735—736.

¹² I. Danilowicz, Dziennik Wileński, 1, 378 (1823).

tais universitete dėstė visuotinę istoriją, vėliau — Rusijos valstybės diplomaciją ir statistiką, ir S. Daukantą siejo tiek jiems abiems būdingas politikis aukštinti Lietuvos praeitį, tiek jų susirūpinimas, kad būtų renkami lietuvių liaudies kultūros paminklai. S. Daukantas, gyvendamas Peterburge, Onacevičių karštinio, o jam mirus, rašė nustojęs ištikimiausio prietelio¹. I. Onacevičius yra rašęs apie liaudies dainose galimus rasti tautos istorijos atgarsius², Cartorickiui nusiųstose pastabose apie Lietuvą pageidavęs, kad mokytojai būtų skatinami rinkti lietuvių kalbos tarmių medžiagą, užrašinėti dainas, siųstų universitetui liaudies drabužių, įrankių piešinius ir pan.³ Reikia manyti, panašias mintis jis kėlė ir paskaitų metu bei vėliau, bendraudamas su S. Daukantu. Klausė S. Daukantas ir J. Lelevelio visuotinės istorijos paskaitų. Nors jam ir nepatiko didelis J. Lelevelio, kaip ir I. Danilavičiaus, kritiškumas Lietuvos praeities aukštintojų atžvilgiu, tačiau demokratinės J. Lelevelio pažiūros, garsėjusios S. Daukanto studijų metu universitete, galėjo stiprinti demokratines ir antiklerikalines S. Daukanto nuotaikas. J. Lelevelis pripažino, kad liaudies padavimuose ir dainose galima rasti istorijai medžiagos⁴, patriotais vadino tuos, kurie rinko ir spausdino liaudies dainas⁵. Lietuvių tautosakos kaip kalbinės medžiagos rinkimą propagavo ir bandė organizuoti profesorius J. Loboika.

Universitete S. Daukantas naudojosi turtinga G. Grodeko ir K. Kontimo tvarkoma universiteto biblioteka. Per spaudą dabar jis galėjo susipažinti su tuo metu pradėjusiais rodytis straipsniais, kuriuose buvo rašoma apie baltarusių, lenkų, lietuvių liaudies dainas ir apskritai apie tautosaką. Negalėjo likti S. Daukanto nepastebėti pirmieji L. Rogalskio ir S. Stanevičiaus Vilniaus periodikoje išspausdinti lietuvių liaudies dainų tekstai. S. Daukanto studijų metu stipriausiai pasireiškė studentų draugijų veikla. Jam ir kitiems studentams, be abejo, buvo žinomas filomatų-filaretų po'inkis į kraštotyra ir liaudies kūrybos vertinimą bei panaudojimą. Prisimintina filomatų slaptai išspausdinta kraštotyros programa, J. Cečoto, A. Mickevičiaus, A. Odynieco parodytas susidomėjimas liaudies dainomis.

Kalbant apie Vilniuje S. Daukantą supusią aplinką, reikia prisiminti ir kitus lietuvius studentus, kurie S. Daukanto studijų metu buvo aktyviai įsijungę į visuomeninę veiklą. Į akis krinta aktyviausių iš jų — S. Stanevičiaus, K. Nezabitauskio ir S. Daukanto — šiuo laikotarpiu išleistuose ir ruoštuose spaudai raštuose išryškėjusi vieninga kryptis. Visų jų darbuose jaučiamas susirūpinimas lietuvių kalbos ir literatūros ugdymu, jų orientacija į lietuvių liaudį. Visa tai duoda pagrindo spėti, ar nebuvo tuo metu lietuvių studentai susibūrę į atskirą būrelį, kur jie būtų galėję nusistatyti veikimo programą, aptarti jų atliktus darbus ir pan. Juo labiau verčia apie tai galvoti, faktas, kad, kaip nurodo J. Lebedys, be minėtų studentų, ruošusių savo darbus spaudai, šiuo metu universitete buvo ir daugiau lietuvių, kurie galėjo paremti šių aktyvesniųjų draugų pažiūras, su jais bendrauti⁶. Jeigu ir nebuvo jie susibūrę į nuostatais apiformintą būrelį, jų veiklos idėjinis bendrumas yra neabejotinai jaučiamas.

Tuo metu, kai S. Stanevičius ruošė spaudai kalbinius darbus ir rašė grožinės literatūros kūrinėlius, o K. Nezabitauskis leido lietuvių kalbos elementorių, S. Daukantas užsibrėžė sukurti Lietuvos istoriją: jis 1822 m. parašė pirmąjį stambų kūrinių «Darbus senųjų Lituviu yr Zemaycziu». Panašiai

¹ Mūsų senovė, 1, 4—5 kn., 743, Tilžė (1922).

² Zr. I. Onaciewicz, Rocznik literacki, 1, Petersburg (1846).

³ Zr. Darbai ir d'enos, 8, 281, Kaunas (1939).

⁴ J. Lelevel, Historyka, 12, Wilno, 1815.

⁵ J. Lelevel, Rozbiory dzieł obejmujących albo dzieje albo rzeczy polskie, 92, Poznań, 1844.

⁶ J. Lebedys, Simonas Stanevičius, 140.

kaip K. Nezabitauskis, 1824 m. elementoriuje¹ didaktiniais ir kalbiniais tikslais išspausdinęs nemažą lietuvių patarlių ir priežodžių pluoštą, S. Stanevičius, vėliau išleidęs pirmuosius Lietuvoje atskirus lietuvių liaudies dainų leidinius, S. Daukantas šiame darbe taip pat naudojo tautosakinę medžiagą. «Darbų» pratarinėje jis rašė, kad senovės dainos, lygiai kaip archeologinės iškaskenos ir kiti paminklai «gal daug atnynymu yr palayku senowes rodity»², liaudies dainų motyvais bandė paremti kai kurias savo išvadas apie senovės lietuvių charakterį bei papročius. Ten pat jis aprašė, imdamas iš kitų leidinių, senovės lietuvių apeigas, citavo su apeigomis susijusių tekstų nuotrupas. Norėdamas apibūdinti senovės lietuvius dvasiniu-moraliniu atžvilgiu, jis naudojo patarles, priežodžius, liaudiškus posakius.

Aiškindamas lietuvių tautos istorijos faktus, S. Daukantas «Darbuose» reišė savo socialines pažiūras, puoselėjo tam tikras tendencijas. Didelė lietuvių liaudies ir kalbos meilė, romantinis tautos praeities idealizavimas, prieš klasinę ir tautinę priespaudą nukreiptos mintys, susirūpinimas tautinės raštijos ugdymu ir pagaliau pastangos skatinti tautinį bei klasinį valstiečių samoningumą — tai pagrindiniai «Darbų» leitmotyvai, kurie rodo tuo metu jau susiformavusią S. Daukanto ideologiją. Demokratinė-patriotinė S. Daukanto pasaulėžiūra padiktavo jo planus imtis rašyti Lietuvos istoriją lietuvių kalba, atitinkama šviesa nušviečiant tautos praeitį ir kultūrą. Ieškant priemonių iškelti ir parodyti iki tol nevertintos, net niekintos lietuvių kalbos ir liaudies kultūros grožį bei esmę, greta kitų šaltinių jo žvilgsnis savaimė nukrypo ir į tuo metu pradėtą propaguoti tautosaką. Taigi, rašant «Darbus», pasireiškęs S. Daukanto domėjimasis tautosaka visų pirma plaukė iš jo ideologijos ir buvo skatinamas kitų autorių pavyzdžiu.

S. Daukanto pasaulėžiūra, jo susidarytas tautos praeities vertinimo metodas pagrindiniais bruožais nesikeitė per visą jo kultūrinės veiklos laikotarpį. Nenutrūko, o ilgainiui stiprėjo ir «Darbuose» išryškėję jo ryšiai su liaudies kultūra bei tautosaka. Dar universitete susikūrus ateities veiklos programą, jis vėliau tik plėtė savo darbų apimtį, o kartu ir domėjimosi tautosaka formas. Tautosaka jam tapo viena iš veiksmingiausių tautos kultūros iškelimo, kalbos ir literatūros ugdymo priemonių.

Siekdamas, kad žemaičiai, kurie «senowes pasakas gieb pasakoti ir iomis mokyti sawą jaunoumenę (...), newen kou pasakoti, bet ir skajtyti turietum»³, S. Daukantas 1824 m.⁴ išvertė iš lotynų kalbos Fedro pasakėčias. Leidiniu jis, pabrėždamas pasakėčių didaktinę reikšmę, norėjo pateikti lietuvių jaunimui lengvo auklėjamojo turinio skaitinių. Rašydamas, kad «rasi, rases ir tokiu bernelu, kurij gindamis aweles ganyti, kisz i unti tą maņą mažą kningelę»⁵, kad jie «ras sau tinaj pamokslą, kajp swieti elgteis, kajp doru ir iszmintingu pastoti»⁶, S. Daukantas aiškiai nusakė savo kaip švietėjo programą.

Remiantis Fedro pasakėčių leidinio įvadiniu straipsniu, kurį S. Daukantas parašė, sekdamas St. Čerskio duotu pasakėčių apibūdinimu⁷, galima spręsti, kad apie 1824 m. jis daug reikšmės skyrė ir lietuvių liaudies pasakoms. Straipsnyje išreiškdamas nemažą savarankiškų minčių, kurių St.

¹ Kaj. Niezabitawskis, Naujas mokslas skaytima diel mažū wayku Zemaycziu yr Lietuwos, Wilniuje, 1824.

² S. Daukantas, Darbay senuju Lituwiu yr Zemaycziu, 1822, 5, Kaunas, 1929.

³ Pasakas Phedro, V psl.

⁴ Žr. VUU E73; S. Daukantas pasigamino ir kitą «Pasakų Phedro» rankraščio egzempliorių kuris 1846 m. buvo pateiktas cenzūrai ir spaustuvei; žr. SD 5.

⁵ Pasakas Phedro, V psl.

⁶ Ten pat, V—VI psl.

⁷ M. Lukšienė nurodo, kad S. Daukantas sekė lenkišką 1803 m. laidos «Fedro pasakėčių» pratarinę. (žr. S. Daukantas. Rinktiniai raštai, 29, 1955). Iš tikrųjų S. Daukanto sekimas yra artimesnis nežymiai pakeistai antroje (1815 m.) tos pačios knygelės laidoje išspausdintai St. Čerskio pratarinei.

Čerskio pratarinėje nerandame, jis visų pirma ėmėsi aptarti pasakų esmę. S. Daukanto suformuluotas pasakų aptarimas (taikytas ne vien tikrosioms pasakoms, bet ir pasakėčioms) buvo gana taiklus. Tiesa, autorius, rašydamas: «Wis kas yra nu žmoniu pasakojemas ape butus ir nebutus daktus bej notys wadinas pasaku»¹, — nieko nepasakė, kad tie pasakojimai turi būti išreikšti menine forma, kad jie turi būti meno kūriniai, o ne šiaip sau kalbos. Tačiau ten pat jis teisingai pastebėjo tradicinį pasakų egzistavimo būdą. Pabrėždamas, kad pasaka yra «ne rasztajs saugoiema; bet žmoniu miniesinu ir minawoiemu užlajkoma»², kad tuo būdu ji «omini žmoniu isztwer ne wen kelis szimtus, bet ir keles tukstantes metu»³, S. Daukantas bene pirmasis mūsų tautosakos moksle taip aiškiai pasakė apie tradicijos vaidmenį liaudies poezijos gyvavime.

Tiek skirstydamas pasakas į tris grupes, kurių esmę, skaitant S. Daukanto tekstą, sunku suvokti, tiek ir St. Čerskio pavyzdžiu apibūdinamas savo pasakomis, «žebelėmis» arba «zaunomis» vadinamų pasakėčių formos elementus, S. Daukantas nematė aiškaus skirtumo tarp pasakėčių ir tikrųjų liaudies pasakų: jis pasakų motyvais sukurtas Ezopo ir Fedro pasakėčias vertino visai arba beveik taip pat kaip ir liaudies sekamas pasakas. Tai verčia galvoti, kad S. Daukantas, naudojėsis St. Čerskio pastabomis apie pasakėčių formą ir gerai pažinojęs bent savo išverstus tekstus, tuo metu nebuvo įsigilinęs į liaudies pasakų formos esmę, kuriai aptarti toli gražu netinka pasakėčių apibūdinimas. Tačiau, turint galvoje, kad tai buvo pirmos lietuvių tautosakos vertinimo istorijoje žinomos pastabos apie liaudies pasakas, tuo netenka stebėtis. S. Daukantui, tuo metu pasakų dar nerinkusiam ir greičiausiai tik iš vaikystės dienų jas prisiminusiam, sunku buvo ką nors tiksliau apie jas pasakyti.

Reikšmingos yra originalios S. Daukanto mintys, pasakytos tame pačiame straipsnyje apie reikalą rinkti lietuvių liaudies pasakas. Rašydamas, kad, surinkus pasakas, bus galima patirti, ką žemaičių vilkai, meškos ir lapės tarp savęs kalbėjo ir kokios buvo tautos pasakos, kuriomis senieji mokė savo jaunimą⁴, jis, reikia manyti, turėjo galvoje galimai skirtingą nuo kitų tautų lietuvių liaudies pasakų pobūdį, siekė išryškinti lietuvių liaudies charakterio bruožus, įžiūrėti dvasinį jos veidą.

Verti dėmesio yra ir S. Daukanto mėginimai, sekant St. Čerskiu, duoti pirmąsias literatūros teorijos žinias lietuvių kalba, jo sukurti specialūs terminai kaip «moninikai» (personažai), «sumesgimas» (užuomazga), «issimesgimas» (atomazga), «kalbos budas» (stilius) ir kt. Teorinėmis žiniomis apie pasakėčių formą, daugiau ar mažiau tikusiomis apskritai beletristikos kūriniams, S. Daukantas, be abejo, siekė skatinti lietuvių literatūros atsiradimą ir augimą, lietuviškai rašysiančių žmonių akis kreipė į liaudies pasakas.

Fedro pasakėčių pratarinėje ir įvadiniame straipsnyje S. Daukanto pasakytos originalios mintys rodo, kad nors ir savotiškai, ne visai tiksliai suprasdamas pasakų esmę, apie 1824 m. jis pasakoms skyrė jau daug dėmesio. Akcentuodamas pasakų didaktinę ir etninę-pažintinę vertę, propaguodamas jų rinkimą, jis tikėjosi paskatinti raštingus žmones kurti turiniu ir kalba grynai lietuviškus skaitinius. Vadinas, šiuo atveju S. Daukanto domėjimasis tautosaka plaukė iš jo kaip liaudies švietėjo ir tautinės kultūros ugdytojo, o ne istoriko interesų. Faktas, kad «Pasakų Fedro» leidinyje išreikštas mintis jis parašė 1824 m., o išspausdino jas, atsiradus progai, 1846 m., rodo kūrybinio subrendimo metais jį vertinus tautosaką panašiai kaip ir jaunystėje.

¹ Pasakas Phedro, VII psl.

² Ten pat.

³ Ten pat.

⁴ Žr. ten pat, XVII—XVIII psl.

Devynierius metus (1825—1834) S. Daukantas gyveno Rygoje. Čia jis dirbo karo generalgubernatoriaus raštinėje vertėju, rinko Rygos archyvuose medžiagą Lietuvos istorijai, atostogų metu keletą kartų lankėsi Lietuvoje. Iš negausių žinių apie šio laikotarpio S. Daukanto veiklą galima spręsti, kad jis šiuo metu greta kitų darbų bus pradėjęs rūpintis ir tautosakos rinkimu. 1834 m. vasarą jį domėjęs dainomis ir, gal būt, užrašinęs dainų tekstus rodo S. Daukanto pastaba «Dainų žemaičių» pratarinėje, kur jis nurodo tais metais girdėjęs 137 metų senuką pasakojant, kaip seniau būdavusios dainuojamos lietuvių liaudies dainos¹. Tai, kad S. Daukantas pats yra užrašinęs dainas, rodo išlikęs neabejotinai jo užrašytas dainų pluoštas, taip pat — S. Daukanto 1848 m. laiške T. Narbutui padaryta užuomina, kad jis pats gerai patyręs, kaip sunku dainas rinkti². Greičiausiai jis ir bus mėginęs tai daryti, gyvendamas Rygoje, kada gimtoji Žemaitija buvo lengviausiai jam pasiekiamą.

1834 m. keldamasis gyventi į Peterburgą ir tuo būdu nuo Lietuvos nutoldamas, S. Daukantas stengėsi susirasti žmonių, kurie galėtų tautosaką rinkti ir jam siųsti. J. A. Pabrėža 1835 m. kovo 20 d. rašytame laiške aiškino negalėjęs visų S. Daukanto užgaidų patenkinti. Iš tolesnių laiško eilučių galima spręsti ir apie užgaidų turinį: J. Pabrėža aiškino suradęs du mokslivius (stodētēlō), «ókatliwō at yszraaszima Paasaku, mišluu, yr Priižodzīu žemaytyszku»³. J. A. Pabrėža sakėsi tų vaikinių užrašytus tekstus siunčiąs kartu su laišku ir prašė J. Gintylą juos perduoti S. Daukantui. Ten pat jis ironiškai pastebėjo, kad kažkoks P. Goževskis (Goyzewskis), matyt, paragintas rinkti tautosaką, «anie akiun sawa neparoody pri móónys»⁴. Vadinasi, bent 1835 m. pradžioje J. A. Pabrėža talkininkavo S. Daukantui, ieškodamas žmonių, kurie rinktų tautosaką, ir surinktus tekstus siuntinėdamas jam į Peterburgą.

Taip S. Daukantas sudarė pirmąjį lietuvių tautosakos rinkimo istorijoje žinomą pasakų rinkinį «Pasakas masių». Šia prasme, atrodo, ne visai tikslus yra M. Biržiškos teiginys, kad S. Daukantas «Pasakas masių» yra surinkęs, pats 1834—1835 m. žiemą gyvendamas Žemaitijoje⁵. Taip M. Biržiška sprendė, matyt, vadovaudamasis nurodymu S. Daukanto tarnybos lape, kur sakoma, kad S. Daukantas Peterburge buvo priimtas dirbti į valdančiojo senato I-jo departamento kanceliariją 1835 m. kovo 7 d.⁶ Tačiau J. A. Pabrėžos aiškinimas 1835 m. kovo 20 d. rašytame laiške, kad jis Trijų karalių dieną ir kitomis progomis mėgino atlikti S. Daukanto jam patikėtus darbus ir kad per J. Gintylą siunčia į Peterburgą S. Daukantui surinktus tautosakos tekstus⁷, rodo 1834—1835 m. žiemą S. Daukantą Žemaitijoje negyvenusį, o Peterburge su J. A. Pabrėža palaikius ryšį per bendrus pažįstamus. Griauna M. Biržiškos teiginį ir 1834 m. gruodžio 19 d. J. A. Pabrėžos laiške randama žinutė, kad S. Daukantas į Peterburgą išvyko prieš keturis mėnesius, tai yra 1834 m. vasarą. Taigi, «Pasakas masių» surasytas 1835 metuose apigardosi Kretiu, Palongos, Gundenes⁸ greičiausiai surinko ne pats Daukantas, gyvendamas Žemaitijoje, o J. Pabrėžai ir kitiems asmenims talkininkaujant.

Kad rinkinys atsirado būtent tokiomis aplinkybėmis, leidžia spręsti ir kai kurios jo žymės. Jeigu rinkinį S. Daukantas būtų sudarinėjęs, pats

¹ Dajnes Žiamajtiu, IX psl. Patropilie, 1846.

² Zr. Mūsų senovė, I, 4—5 kn., 770, Tilžė (1922).

³ Mūsų senovė, 2, Nr. 3, 497, Kaunas (1938).

⁴ Ten pat.

⁵ Lietuviškoji enciklopedija, 6, 144, Kaunas, 1937.

⁶ Mūsų senovė, I, 4—5 kn., 794, Tilžė (1922).

⁷ Mūsų senovė, 2, Nr. 3, 497, Kaunas (1938).

⁸ Zr. SD 6.

gyvendamas Žemaitijoje, tikriausiai ir jis būtų užrašęs bent nedidelę tekstų dalį. Tuo tarpu visi tekstai yra užrašinėti kelių žmonių skirtingais braižais, bet nė vieno nėra užrašyto S. Daukanto. Jis yra tikėtai rinkinį sutvarkęs, įrišęs, savo ranka užrašęs antraštę, pažymėdamas apytikrą tekstų metriką.

«Pasakų masių» rinkiniu S. Daukantas bandė konkretizuoti 1824 m. «Pasakų Fedro» pratarinėje iškeltą mintį apie reikalą surinkti pasakas «nuo Kalnienu ir Žamajtiu pasakojamas»¹. Sudaręs pasakų rinkinį, reikia manyti, S. Daukantas galvojo jį išleisti, tačiau šios minties jam nepavyko įgyvendinti.

Gyvendamas Rygoje ir, gal būt, pirmaisiais metais Peterburge, S. Daukantas parašė dviejų tomų Lietuvos istoriją, pavadintą «Istoryie žemaytyszka». Joje tautosakos panaudojimo pobūdis visai toks pat kaip ir «Darbuose». Ir čia jis tautosaka daugiausia rėmėsi veikalo skyriuose, skirtuose lietuvių ir žemaičių būdai bei apsiėjimui, papročiams ir tikėjimui apibūdinti. Be konkrečių tautosakos panaudojimo atvejų, čia jis dar mėgino aptarti tautosakos reikšmę istorikui. S. Daukantas rašė: «Sziądien dar jei kas daineles, žmonėms nekaltai linksminantis ir dainūjant suraszytu, daug dar daigtų senovės galėtų rasti: kaipogi svietas nežinodamas pats mini senu papratimu nū tukstanczio ir daugiaus metų sekamą įprotį savo boczių praboczių, mindami jūš tą patį ir toje paczioje dingstėje darius»². Kalbėdamas apie tūkstančius metų dainose minimus bočių ir prabočių įpročius, S. Daukantas, be abejo, turėjo galvojti senovės liaudies papročių atgarsius.

Peterburge S. Daukantas pradėjo leisti lietuvių mokyklai ir valstiečiams skirtas knygeles. Vienas iš pirmųjų šio pobūdžio leidinių buvo 1842 m. jo išleista «Abécélè»³. Knygelėje, kurią leisdamas S. Daukantas siekė duoti lietuvių rašto pradžiamokslį valstiečių vaikams, jis žymiai plačiau negu Kaj. Nezabitauskis savo elementoriuje panaudojo liaudies patarles ir priežodžius.

Patarlių ir priežodžių skyriaus pavadinimas («Trumpi pamokslaj arba patarles diel jaunu žmoniu i swietą iszejantiu») ir didelis tekstų skaičius (298 vienetai) rodo, kad S. Daukantas šiuo metu tautosaką sąmoningai naudojo kaip vieną iš tinkamiausių lietuviškos lektūros rūšių, geriausiai išreiškiančių socialines lietuvių liaudies pažūras bei nuotaikas. Grupodamas patarles tematinio atžvilgiu ir daugiausia tekstų priskirdamas į «prityros» ir «wejkimo» patarlių skyrius, S. Daukantas taikliai jose įžiūrėjo lietuvių liaudies gyvenimo ir darbo patirties išraišką.

«Abécélèje» S. Daukantas plačiai panaudojo savo pasidarytus išrašus iš T. Lepnerio «Prūsų lietuvių» ir K. Milkaus žodyno. Išrašai rodo jį senuosiuose etnografiniuose ir kalbiniuose leidiniuose ieškojus ne tik istorinės medžiagos, bet ir siekus juos panaudoti auklėjimo bei kalbos mokymo tikslais.

1845 m. S. Daukantas išleido istorinį-etnografinį lietuvių tautosakos aprašymą «Būda»⁴. Tai buvo vienintelis istorinio pobūdžio S. Daukanto veikalas, išspausdintas jam esant gyvam. S. Daukantas juo siekė duoti materialinės ir dvasinės lietuvių tautos kultūros istoriją, praplėsdamas atitinkamus «Darbų» ir «Istorijos žemaitiškos» skyrius. Rašydamas veikalą «pagal senovės rasztu», čia jis kartu gausiai panaudojo ir lietuvių tautosaką.

Daugiausia «Būde» randama S. Daukanto panaudotų lietuvių liaudies patarlių ir priežodžių. Pratarinėje pasakydamas knygos paskirtį ir tematiką, autorius patarles net nurodė kaip vieną iš knygos šaltinių: «asz cze óssijemiau budą, dabą, tikyba, ukęs riedą, karyba, prekyba ir mantą arba

¹ Pasakas Phedro, XVIII psl.

² S. Daukantas, Lietuvos istorija nū Gedimino D. L. K. iki Liublino unijai paraszyta, 2, 530, Plymouth, Pa. 1897.

³ Abécéla lijtuwiu-kalnienu ir žiamajtiu kalbos, Petropilie, 1842.

⁴ Buda senowęs — Lētuwīū Kalnienu ir Zamajtiu iszraszę Pagal Senowęs Rasztu Jokybš Łaukys, Petropilie, 1845.

pinigus trumpai iszraszyti, pagal to, kajp senowes rasztinikaj iszrasziusis paliko ir kou dar paties patarles, kalbo tebesantes twirtin»¹. Greta patarliu jis panaudojo taip pat viena kita dainu motyva, vienos kitos pasakos fragmenta.

Tai, kad is visu jo istoriniu veikalu placiausiai tautosaka buvo panaudota etnografinio pobudzio leidinyje, padeda geriausiai suprasti, ka S. Daukantas-istorikas sau naudingo rado lietuviu liaudies kuryboje: patarles, priezodzius ir kitus tautosakos kurnius jis naudojo moralinems, estetinėms lietuviu liaudies paziuroms, socialinėms nuotaikoms ir paprociams apibudinti. Toks tautosakos naudojimo metodas leido jam gana taikliai atskleisti kai kuriuos lietuviu liaudies charakterio bruozus. Taciau reikia pripazinti, kad S. Daukantas, kaip istorikas ir etnografas perdetai idealizuodamas lietuviu tauta bei jos praeiti, ir panaudodamas tautosaka neisvengė nesekmiu. Per menkas jo kritiskumas ir nepaisymas istorizmo, dažnai XIX a. pradzios liaudies gyvenimo reiskinius panaudojant senoves lietuviu charakteristikai, neigiamai atsiliepe i viso veikalo mokslini lygi.

Nuo 1845 m. pradeda atsirasti šiek tiek daugiau medziagos, padedančios suprasti ir pazinti S. Daukanto paziuras i tautosaka ir jo kaip tautosakos rinkėjo veikla. Reikšmingi šiuo atzvilgiu yra išlikę K. Moigio S. Daukantui rašyti laiskai.

Matyt, apie 1845 m. pradžia S. Daukantas kreipėsi i smulku Ukmergės (Vilkmergės) apskrities Aluntos (Oventų) dvarininkeli, prašydamas užrašinėti ir siusti jam liaudies dainas. Iš pirmojo zinomo K. Moigio laiško S. Daukantui galima spręsti, kad S. Daukantas visu pirma yra išdėstęs jam savo paziuras i valstieciu klase, jos socialine padeti, akcentavęs reikala ugdyti tautine lietuviu samone ir kultura. Matyt, S. Daukanto šia prasme paakintas, K. Moigis raše: «Po teisybei, ta kliasa (valstiečiai. — K. G.), budama pamatu ir užsilaikymu, užsiemimu ir darbu visuomenės, negalėjo iki szioliai turėti geradėjingos pagelbos dėl užlaikymo brangių tautystės liekanų»². Samprotaudamas apie valstieciu socialine padeti ir «brangias tautystės liekanas», K. Moigis sutiko rinkti ir siusti S. Daukantui lietuviškas dainas. Jis raše: «Rinksiu, lavjsiu ir gajvjsiu dvasia ir tusztumų daplildysiu ant kiek pavelys užsiemimai»³. Užuomina apie «tusztumų daplildymą» rodo S. Daukanta K. Moigiui aiškinus apie tautosakos reikšme, nušviečiant tautos kultura, lygiai kaip žodis «lavjsiu» leidžia spėti ji raginus šį dvarininką rūpintis liaudies švietimu.

Savo pažada rinkti dainas K. Moigis uoliai vykdė. Kartu su zinomais aštuoniais laiskais yra išlikę 28 S. Daukantui jo pasiusti liaudies ir autorinių dainų tekstai⁴. Iš tikrųjų K. Moigis bus pasiuntęs S. Daukantui žymiai daugiau dainų. Tuo tarpu, kai prie pirmojo laiško, rašyto 1845 m. kovo 5 d., buvo pridėti du dainų tekstai, antrajame zinomame, 1845 m. spalio 20 d. rašytame, laiške jis praše: «Taigi praszau atsiusti katalioga, kokias dainas jau nusiuncziau, idant tokiu būdu paantrinimais negaiszyciau laiko ir paczto, ir Tamystai nenusibostų, nes pamesziau surasza, o dar turiu gerą kruva»⁵. Vadinas, be minėtų dviejų pirmųjų dainų K. Moigis tuo metu jau buvo pasiuntęs nemaža tekstų, kurie i minėtų 28 dainų skaičių nejeina.

Iš K. Moigio laiskų galima apytikriai spręsti, kokius reikalavimus S. Daukantas statė tautosakos užrašinėtoji. K. Moigis raše: «Asz ant toliaus užlaikysiu autentiskumą, kas sykis daugiau dagaudamas dar ge-

¹ Budą senowes — Lėtuwiū Kalnienu ir Zamajtiu... 9.

² Medega S. Daukanto biografijai, 28. Shenandoah Pa., 1898.

³ Ten pat, 29.

⁴ Išspausdinti «Medegoje S. Daukanto biografijai».

⁵ Ten pat, 33.

resnių»¹. Nurodydamas, kurios siunčiamos dainos yra autorinės, jis viename laiške aiškino tai daras, kadangi S. Daukantas mylės teisybę². Be to, K. Moigis atsakinėjo i S. Daukanto klausimus apie anksčiau nusiustus tekstus, papildomai aiškino dainų turinį ir prasmę. Jis raše: «Kas link nusiusto «dziuta dziutelle», — tik ta nepilnybė, kad po kiekvienai eilei choras paantrina «dziuta dziutelle», o užbaigimas ant «nuometėliu», tai yra ant iszrinkimo arba permainymo luomo»³. Iš šių ir kitų panašaus pobudzio pastabų matyti, kad S. Daukantas rūpinosi tautosakos tekstus gauti tikslius ir neiškryptus, kad jis stengėsi išsiaiškinti, kaip pati liaudis suprato atskirų kurnių mintį.

K. Moigis laiškuose dėkojo už S. Daukanto jam padovanotas knygas. Iš padėkų turinio⁴ galima spręsti, kad tai buvo paties S. Daukanto leidiniai, pasiusti K. Moigiui, stengiantis atsilyginti už dainų rinkimą. Panašiai S. Daukantas bandė atsilyginti ir kitiems rinkėjams. Taip jis 1846 m. balandžio 5 d. laiške M. Valančiui praše po vieną jo «Būdo» egzempliorių nemokamai duoti oficialui Giniotui ir «dainų raštinkui Sakalauskiiui»⁵. S. Daukantas paaiškino tai daras dėl to, kad oficialas jam davęs «daug žemaitiškų priezodžių, kuriuos rasi prie dainų»⁶, o Sakalauskis — kelias dainas. Duodamas knyga, S. Daukantas sakėsi norjį Sakalauskį paskatinti rinkti daugiau dainų⁷. Ten pat jis M. Valančiui nurodė duoti po egzempliorių «Būdo» ir «Dainų žemaičių» kažkokiam kunigėliui, surinkusiam 200 priezodžių, kad šis duotų tuos priezodzius S. Daukantui išspausdinti. Suprantama, stengdamasis atsilyginti talkininkams, S. Daukantas kartu tikėjosi juos savo leidiniais ir atitinkamai auklėti.

Ivairiais atvejais su tautosaka susijusius klausimus S. Daukantas yra palietęs, susirašinėdamas su T. Narbutu. S. Daukanta-istoriką su T. Narbutu siejo jų abiejų polinkis idealizuoti lietuviu tautos praeiti. Jie abu karštai rūpinosi rinkti ir skelbti Lietuvos istorijos dokumentus. Taciau šie du Lietuvos istorikai entuziastai daugeliu atzvilgiu stovėjo skirtingose ideologinėse pozicijose, tirdami Lietuvos istorija ir kultura, vadovavosi skirtingais metodais. Tuo tarpu, kai S. Daukantas buvo kilęs iš pačios liaudies, gerai mokėjo lietuviu kalba ir per visą savo visuomeninės veiklos laikotarpi nuosekliai siekė tirti, propaguoti, ugdyti tautine, liaudies kultura, T. Narbutas i Lietuvos praeiti ir kultura žiūrėjo iš bajoro poziciju, nemokėdamas lietuviu kalbos, dažnai liaudies kuryba laikydavo visai neliaudiškus tekstus. Tai pastebėjo S. Daukantas, mandagia forma rašydamas: «Reikia d'dziai pasigailėti, kad Ponas Kapitonas gerai nemoki lietuviškos kalbos»⁸, čia pat jis akcentavo, kad istorikas, tik gerai pažindamas tautos kalba ir kultura, galės teisingai įzvelgti ir jos praeiti.

S. Daukantas pastebėjo daugelį T. Narbuto klaidų, panaudojant tariamus lietuviu tautosakos tekstus. Pavyzdžiui, paneigdamas T. Narbuto aiškinimą apie pirmosios nakties teisės buvimą Lietuvoje, jis atmetė ir jo duotą dainelės pavyzdį: «Ta dainelė, — raše S. Daukantas, — yra prama nyta, tai patvirtins kiekvienas, kuris moka lietuviškai»⁹. Nepriimtinas S. Daukantui buvo T. Narbutui būdingas metodas cituoti lietuviu tautosaką lenkų kalba. Rašydamas T. Narbutui, kad «dainos, perrašytos lenkiškai negali būti mums įrodymas, nes jos nebeturi tautinės spalvos»¹⁰, jis

¹ Išspausdinti «Medegoje S. Daukanto biografijai», 33.

² Ten pat, 32.

³ Ten pat.

⁴ Žr. ten pat, 41.

⁵ Mūsų senovė, 1, 4—5 kn., 787, Tilžė (1922).

⁶ Ten pat.

⁷ Žr. ten pat, 787—788.

⁸ Ten pat, 770.

⁹ Ten pat, 768.

¹⁰ Ten pat, 770.

akcentavo tautinę liaudies kūrybos specifiką, suprato, kad kūrinio esmė tiksliausiai gali būti perteikta tik originalo kalba. S. Daukantas netinkamu laike pažodini tautosakos tekstų vertimą į kitą kalbą¹, sakė, kad nedaug žinių apie gilią senovę galima rasti patarlėse ir priežodžiuose². Kritikavo S. Daukantas ir L. Ivinskį, 1858 m. kalendoriuje perspausdinusį iš T. Narbuto tariamą padavimą apie dievą Praamžiną³.

Kritiškai žiūrėjęs į daugelį T. Narbuto bandymų remiantis tautosaka aiškinti Lietuvos istoriją, S. Daukantas vis dėlto neišvengė tautosakos kaip mitologijos šaltinio vertintojų poveikio. Nors jau apie 1846 m. turėties nemažą dainų pluoštą S. Daukantas nerado tokių tekstų, kuriais remdamasis būtų galėjęs daryti išvadas apie senovės lietuvių istoriją, 1848 m. laiške T. Narbutui jis rašė: «Tuo tarpu sunku ką spręsti apie mitologiją, kol neturime surinktų žmonių dainų»⁴. Taip galvoti S. Daukanta, matyt, dar vis skatino L. Rėzos ir iki kraštutinumų, ieškant žinių apie lietuvių mitologiją, nuėjusių T. Narbuto, J. Kraševskio, iš dalies L. Jucevičiaus pavyzdys. Savotišką ir tuo metu naują mintį S. Daukantas kėlė, rašydamas T. Narbutui, kad surinkus dainas iš Lydos ir Novgorodoko apskrityse išlikusių lietuviškų kaimų gyventojų, kuriuos jis laiko ateiviais iš Prūsijos, galima būtų įrodyti senovės prūsų kalbą buvus «gryna lietuvių kalba»⁵.

Iš S. Daukanto laiškų T. Narbutui galima spręsti, kad vienu kitu teiginiu ir kalbėjęs apie galimus tautosakoje rasti istorijos, ypač mitologijos, atgarsius, S. Daukantas buvo daug pranašesnis ir kritiškesnis lietuvių tautosakos žinovas negu T. Narbutas, J. Kraševskis, L. Jucevičius. Čia išryškėjo svarbus S. Daukanto pažiūrų į tautosaką bruožas: jis suprato ir akcentavo, kad liaudies kūryba, išversta į kitą kalbą, praranda «tautinę spalvą», kad ji visapusiškai tegali būti suprasta tik originalo kalba. Šia prasme S. Daukantas pratęsė S. Stanevičiaus mintį apie specifinį kiekvienos tautos dainų pobūdį.

1846 m. S. Daukantas išleido liaudies dainų rinkinį, pavadintą «Dainos žemaičių». Leidinys, kaip ir anksčiau aptartos S. Daukanto pastabos, rodo, kad motyvai, vertę jį rinkti ir leisti tautosaką, buvo gana platūs. Šia prasme negalima sutikti su kai kurių autorių, vertinusių S. Daukanto «Dainas žemaičių», nuomone, esą, S. Daukantas, jas leisdamas, svarbiausia vadovavęsis istoriko sumetimais. Ne visai tikslus, pavyzdžiui, yra J. Lebedžio teiginys, kad liaudies gyvenimo ir nuotaikų išraiška yra buvusi S. Daukantui «antraeilium atžvilgiu», o pirmaeilium jo, kaip istoriko, interesai⁶. Nepagrįstas faktais nėra M. Lukšienės aiškinimas, kad S. Daukantas tautosaką «laiko pirmuoju lietuvių tautos istorijos šaltiniu»⁷. Daugiausia pagrindo tokiems teigimams atsirasti bus davusi ta aplinkybė, kad S. Daukantas, labiausiai išgarsėjęs savo istoriniais veikalais, nuo seno yra gavęs Lietuvos istoriko vardą, kad jis ir «Dainų žemaičių» pratarmėje nurodė ieškojęs, bet neradęs istorinių (senų gadinių) dainų, tačiau tikis skaitytoją rasiant «szaszoulieti gilios senovės, irgi patvirtinimą budo ir dabos tos tautos»⁸. Padėjo tokiai nuomonei susidaryti minėta S. Daukanto užuomina laiške T. Narbutui apie dainų reikšmę tautos mitologijai pažinti, konkretūs jo mėginimai istoriniuose veikaluose panaudoti tautosaką, ryškinant tautos charakterį.

¹ Mūsų senovė, 1, 4–5 kn., 772.

² Ten pat.

³ Zr. SD 19.

⁴ Mūsų senovė, 1, 4–5 kn., 770.

⁵ Ten pat, 771.

⁶ Zr. J. Lebedys, Simonas Stanevičius, 186.

⁷ S. Daukantas, Rinktiniai raštai, 23.

⁸ Dajnes Ziamajtiu, IX psl.

Iš tikrųjų samprotavimams, kad tautosaka S. Daukantui labiausiai rūpėjo kaip istorijos šaltinis, «Dainos žemaičių» duoda mažiausiai pagrindą. Juk tai, ką jis pasakė apie senovės šešėlių dainose, nerodo jį turėjus galvoje istorijos faktus. Tuo tarpu gilią tiesą pasako kiekvienas, kas teigia, kad liaudies dainose galima rasti nemažą praeities kartų psichologijos ir buities žymių. S. Daukanto žodžiais tariant, tos žymės buvo «patvirtinimas budo ir dabos tos tautos». Padovanodamas istorikui T. Narbutui «menkas sodžiaus daineles, surinktas žemaičių tarme»¹ («Dainas žemaičių».— K. G.), jis nieko neužsiminė, ką tos dainos galėtų duoti istorijos tyrinėtojiui. Nuo to vargu ar būtų jis susilaikęs, jeigu praeities šešėlių būtų supratęs kaip istorijos įvykių atgarsį. Nors S. Daukantas nurodė nerades istorinių dainų, jis vis dėlto jas rinko, spausdino, ruošėsi šį darbą tęsti. Jeigu tautosakos vertinimo kaip tautos istorijos ir mitologijos pažinimo šaltinio argumentai jam būtų buvę vieninteliai svarbūs, «Dainos žemaičių» nebūtų pasirodžiusios — nebūtų buvę prasmės jas leisti. O kam gi būtų prisireikę S. Daukantui, vadovaujantis istoriko interesais, į savo rinkinį sąmoningai dėti autorines dainas? Juk pastarųjų jis tikrai negalėjo laikyti istorijos šaltiniu. Netikslu būtų neigti, kad S. Daukantui-istorikui rūpėjo rasti istorinių dainų. Tačiau jeigu, ir neradamas jų, jis rūpinosi dainų leidimu, tatau jau rodo jį turėjus ir kitų svarbių argumentų.

Negalima praeiti nepastebėjus ir to fakto, kad labiausiai S. Daukantas tautosakos spausdinimu buvo užsiėmęs tuo metu, kada jis dėl lėšų stokos ir kitų sunkumų liovėsi taip karštai tyrinėti istoriją ir ėmėsi kitų darbų. 1842 m. laiške T. Narbutui jis rašė: «Pirma buvau užsiėmęs ieškojimais (istoriniais.— K. G.), bet pastebėjęs, kad tas darbas reikalauja per daug išlaidų, liuoso laiko ir ramybės, pamečiau jį toliau dirbęs ir ėmiau tyrinėti pačią kalbą»². Bent 1840–1850 m. laikotarpiu jis gal net platesni barą varė, ruošdamas lietuvių kalbos žodynus ir praktinio ūkinio bei šviečiamąjo pobūdžio leidinius, negu rašydamas istorinius veikalus. Užtenka prisiminti didžiulio trijų tomų «Lenkų—lietuvių kalbos žodyno», «Lietuvių—lotynų kalbos žodyno» rankraščius, «Medžiagą lietuvių kalbos žodynui», kad įsitikintum kalbinių leidinių ruošimą buvus šiuo metu S. Daukantui vienu iš pirmaeilium uždavinių. «Lietuvių—lotynų kalbos žodyne», taip pat «Medžiagoje lietuvių kalbos žodynui» jis bandė duoti lietuvių kalbos frazeologijos pavyzdžių, panaudodamas liaudies dainas, patarles, priežodžius. Tatau rodo, kad tautosakos tekstai šiuo metu jam rūpėjo ir kaip gyvosios kalbos šaltinis.

Daug medžiagos, rodančios S. Daukanto tautosakos vertinimo motyvus ir principus, galima rasti «Dainų žemaičių» pratarmėje. Čia jis visų pirma atkreipė dėmesį į dainų ir liaudies gyvenimo ryšį istorijos raidoje. Tuo tikslu S. Daukantas gana nuosekliai pagrindė mintį, kad įvairūs tautos pergyvenimai yra uždėję liaudies kūrybai vienokį ar kitokį atspalvį³. Įdomus yra S. Daukanto bandymas aptarti dainų melodijų savybes, dainų rūšis. Tiktai keista, kad jis kažkodėl nepasinaudojo jau 1833 m. S. Stanevičiaus lietuvių kalba vartotais dainų «natos» ir «gaidos» terminais, o savais žodžiais kalbėjo apie dainuojančiojo nuotaiką ir atitinkamą «balso gaudimą», posmų «tampymą» ir «raukymą»⁴. Sunkiai besuprantami yra taip pat S. Daukanto samprotavimai apie dainų rūšis kaip «dajni arba audó» ir «gijsmi arba raudó» ir jų ryšį su balso ilgumu bei linksnumu⁵. Tuo tarpu, kai L. Rėza, šiek tiek kalbėjęs apie dainų rūšis, vadovavosi dainų

¹ Mūsų senovė, 1, 4–5 kn., 763.

² Mūsų senovė, 695.

³ Zr. Dajnes Ziamajtiu, VIII psl.

⁴ Zr. ten pat, VII psl.

⁵ Zr. ten pat, VII–VIII psl.

turinio ypatybėmis, S. Daukantas kreipė dėmesį į dainų skambėjimo pobūdį. Tokie ne melodijų specialisto samprotavimai, žinoma, buvo paviršutiniški ir negalėjo atskleisti klausimo esmės.

Užsiminęs apie garsų senovės dainininką Rykselį, pasigedęs istorinių dainų ir atkreipęs skaitytojų dėmesį į gilią senovės šešėlių spausdinamoje dainose, S. Daukantas nurodė ir kitą svarbų savo leidinio argumentą. Jis rašė: «tajgi ir dieł to dar sórasziau, idant tas, kórs po 5 ar 6 szimtu metu parweżgies musu tautos wejkałus, kad žinotu, kokės buvo dajnes musu gadinie dajniouiemas, óż wis, iog senu dijnu dajnes nibier tejp tajgoiemas, kajp pirmiaus kad buwo»¹. Kad jis liaudies kūrybos išsaugojimui skyrė daug dėmesio, galima rasti ir daugiau įrodymų. Pavyzdžiui, greta kitų S. Daukanto pastabų, kurias randame prie jo išrašų iš J. G. Dyko knygos «Saksai ir lenkai»², randama ir tokia: «Swiets noris turieje ukata dajnuė, bet nebū žmoniu kas sulasus iu dajnes»³. Greta randami išrašai rodo, kad cituotoji mintis bus S. Daukantui kilusi, skaitant apie švietimą ir mokslą XVI a. Vilniuje. Ten pat randame pridurtą nuomonę, kodėl taip buvo nesirūpinama tautos kultūros paminklų rinkimu: lietuviai, išmokę rašto, nepradėjo dailiųjų mokslų vystyti, bet daugiausia užsiėmė metafizika ir teologija, kuri, S. Daukanto žodžiais tariant, «it ankritiu koku buo»⁴. Tai daug pasakančios dvasinės liaudies kultūros paminklų rinkėjo mintys, padedančios suprasti ir S. Daukanto dainų leidinio paskirtį.

S. Daukantas nurodė jo laikams jau nebūdingą reiškinį, kad seniau trimitus pūsdavusios moterys, o dainavę vyriškiai⁵, pateikė kai kurių žinių apie dainų gyvavimo aplinkybes. Tikslai įdomu, kad savo istoriniuose veikaluose bandęs kai kurias lietuvių liaudies apeigas iliustruoti atitinkamais tautosakos tekštais ar jų fragmentais, čia S. Daukantas nieko neužsiminė apie daugelio dainų ryšį su apeigomis.

S. Daukantui, greta liaudies dainų spausdinusiam «nekuriu rasztininku» kūrinius ir tai nurodžiusiam knygos pratarmėje⁶, rūpėjo taip pat lietuvių literatūros ugdymas. Būtent todėl jis ėmėsi įrodinėti, kad lietuvių kalbai netinka kai kurių lietuvių autorių iš lenkų pasisavinta silabinė eilėdara⁷. Turint galvoje, kad lietuvių liaudies dainoms yra būdinga silabinė toninė eilėdara, ilgainiui įsigalėjusi ir individualiojoje poezijoje, reikia pripažinti S. Daukantą gana taikliai patarus lietuviškai eiliuojantiems. Tačiau, kaip nurodo M. Lukšienė⁸, ne visai tiksliai jis gretino lietuvių kalbą ir dainas su antikinių tautų kalbomis bei poezija.

S. Daukantas, trumpai apžvelgęs ankstesnius lietuvių liaudies dainų leidinius, nurodė, kad L. Rėzos knygos pratarmėje skaitytojai gali rasti geriausiai išryškintą «dainų gražybę» ir privalumus⁹. Tokia S. Daukanto rekomendacija rodo, kad liaudies dainos jam buvo įdomios visais tais atžvilgiais, kuriais jas vertino L. Rėza.

S. Daukantas knygos pratarmėje palietė ir tekstų variantų klausimą, apgailestaudamas, kad dauguma jo spausdinamų dainų «yra nepilnas, o kartais dwę i wijną sónerti»¹⁰. Nurodydamas: «Tajgojau cze iszreikszi kalbos souka. Guntino Tiewuniięs (Tivunatus Gondingensis), kórioie anos yra

¹ Dajnes Ziamajtiu, IX psl.

² J. G. Dyk. Sachsen und Polen, Leipzig, 1810.

³ SD, 40.

⁴ Ten pat.

⁵ Dajnes Ziamajtiu, IX–X psl.; nurodytu būdu atliekamus kūrinius «Lietuvių kalbos žodyno medžiagoje» S. Daukantas pavadino sutartinėmis («sótartine»); žr. SD 15.

⁶ Dajnes Ziamajtiu, XI psl.

⁷ Ten pat.

⁸ Lietuvių literatūra. Straipsnių rinkinys, 1, 83, Kaunas, 1954.

⁹ Dajnes Ziamajtiu, XI psl.

¹⁰ Ten pat, XI–XII psl.

szenden dajniouiemas óż wis pagastusi arba parakwijosi Kretiu arba Kretingos, Gargždu, Plungės, Trujkinu ir Gauriu»¹, S. Daukantas, kaip ir S. Stanevičius pažymėjo apytikrą dainų užrašymo vietą, pirmasis lietuvių liaudies dainų leidimo istorijoje stengėsi skaitytojus supažindinti su tam tikro Lietuvos ploto tarme. Jeigu «Abécélėje» išspausdintas patarlių pluoštas buvo daugiau ar mažiau susijęs su pačiu leidinio profiliu, tai «Dainų žemaičių» pabaigoje randamos pridėtos patarlės rodo, kad S. Daukantui rūpėjo jas skelbti kiekviena pasitaikiusia proga.

«Dainų žemaičių» leidinys ir pratarmė padeda suprasti, kad S. Daukantas, spausdinamas tautosaką, svarbiausia norėjo apsaugoti nuo pradžios lietuvių liaudies kūrybos turtus, išryškinti kai kuriuos lietuvių tautos dvasinio gyvenimo bruožus. Kartu jam rūpėjo skatinti pasaulietiškos lietuvių literatūros bei raštijos vystymąsi. Greta istorinių, kalbinių, populiarių ūkinių leidinių stengėsi duoti lietuvių skaitytojui ir grožinės literatūros tekstų (vertimai, perdirbimai), tautosaką (šiuo atveju liaudies dainas ir priežodžius), jis, matyt, laikė viena iš idėjinių ir meninių požiūrių priimtinausių lektūros rūšių. Kaip S. Daukanto atkakliai kurti istoriniai, kalbiniai ir kitoki veikalai nebuvo patys sau tikslas, o plaukė iš patriotinės-demokratinės jo ideologijos, taip ir pastangos skelbti tautosaką tegali būti suprastos, siejant jas su S. Daukanto užmoju visomis galimomis formomis ugdyti ir propaguoti lietuvių tautinę kultūrą.

Neįstengdamas išleisti stambiuųjų savo veikalų kaip «Istorija žemaitiška» ir kt. ir siekdamas skatinti Lietuvos valstiečius kelti savo materialinį gerbūvį, apie 1847 m. S. Daukantas ėmėsi leisti praktinio ūkinio pobūdžio leidinius. 1847–1849 m. laikotarpiu jis išleido net šešis (daugiausia versus iš kitų kalbų) leidinukus įvairiais žemės ūkio klausimais. Viename iš jų — 1847 m. išspausdintame «Parodyme kaip apynius auginti»² — S. Daukantas išspausdino didelį patarlių ir priežodžių pluoštą³. Tatai rodo, kad jis, ir gilindamasis į žemės ūkio bei ekonomikos klausimus, stengėsi šią naują savo veiklos formą derinti su lietuvių tautosakos skelbimu.

1851 m. S. Daukantas persikėlė gyventi į Žemaitiją pas naujai paskirtą Žemaičių vyskupą M. Valančių. M. Valančiaus pakviestas, jis tikėjosi čia rasti materialinę paramą ir išleisti paruoštus bei ruoštus spaudai savo kūrinius. Dideles viltis į M. Valančiaus pažadus S. Daukantą dejus rodo vėlesni jo skaudūs priekaištai, kad vyskupas neištesėjo žodžio ir neišleido istorijos⁴. 1848 m. susirašinėdami jie net yra galvoję steigti žemaičių akademią⁵.

Ir pas M. Valančių (gyveno iki 1855 m.), ir vėliau kilnodamasis iš vieno pažįstamo pas kitą, S. Daukantas savo kultūrinės veiklos programos nekeitė. Jis ir toliau stengėsi, kiek leido sąlygos ir jėgos, ruošti liaudžiai skirtus leidinius, rinko tautosaką, bandė ją spausdinti ruošiamose spaudai knygelėse.

Kad S. Daukantas, gyvendamas Varniuose, tikrai rinko tautosaką, rodo jam šiuo laikotarpiu nežinomo asmens atsiųstas 17 vestuvinių raudų ir 2 dainų tekstų rinkinys. Raudų užrašytojas prieraše mini, «jomilestą wis-kupą» (M. Valančių.— K. G.), ir tai leidžia apytikriai spręsti, kad rinkinėlis buvo sudarytas po 1850 m., kada, M. Valančiui tapus vyskupu, pas jį apsigyveno S. Daukantas. Jis taip pat nurodė raudų pateikėją: tai buvusi

¹ Dajnes Ziamajtiu, XI–XII psl.

² Parodimas kajp apynius auginti pagal Naujuju pritririmu, kórius apskelbę teutoniskaj B. A. Grunards o iszgólde i Ziamajtiu kalbą Jonas Ragaunis. Petropilie, 1847.

³ Pluoštą sudaro 384 tekstai.

⁴ Zr. Auszra Nr. 8, 9 ir 10, 249–250 (1883).

⁵ Zr. Medega S. Daukanto biografijai, 80.

moterėlė iš Zarasų apylinkių, «no smarkybes sawa pono» atbėgusi į Kauną, kur pagal jos «tušawimą» ir buvę užrašyti tekstai¹. Užrašytojas, matyt, nemažas S. Daukanto gerbėjas) nurodė: «skubinās iszlieti Joswejkataj, wen tardams, jog daugiau nieks nesóprass naudos isz palaku senowęs»². Tą «Joswejkataj» buvus S. Daukantą rodo kita pastaba «anūmet skajtidads Joswejkatos Budie ape swodbę, klausutojei atsilepe: «tai pasėla to (Jos) zodiems! ab, mat, yra nežinota jo Daugamiszkiau raudos, taj cze jam pritiktum»³. Iš to galima spręsti apie akstiną, paskatinusį šį žmogų (greičiausiai vieną iš pažangesniųjų kunigų) užrašyti ir pasiųsti S. Daukantui minėtus tekstus.

Iš rankraščio braižo ir prie tekstų randamų pastabų matyti, kad rinkinio sudarytojas buvo išsilavinęs, gerai pažinojęs lietuvių liaudies kultūrą žmogus. Jo užrašytas raudų ciklas yra vertingas meniniu ir etnografiniu atžvilgiu. Rašydamas, kad dainos «tór kokytaj abelnumą, nors wieta dajniawimo būtų kraszts nó kraszta»⁴, šis tekstų rinkėjas pastebėjo vieną esminių lietuvių liaudies dainų bruožų — susiformavusį tautinį charakterį.

Greita kity, gyvenant Žemaitijoje, ruošų spaudai leidinių S. Daukantas 1854 m. parengė knygelę apie miškų kirtimą ir auginimą⁵. Šios (likusios neišspausdintos) knygelės pabaigoje jis pridėjo patarlių pluoštą, pavadintą «tautinėmis patarlėmis». Šis faktas rodo, kad apie 1854 m. S. Daukantui vis dar rūpėjo ir spausdinti tautosaką.

M. Akelaitis, kurį laiką gyvenęs kartu su S. Daukantu Svyrlaukyje pas P. Smuglevičių, 1858 m. rašytuose laiškuose nurodo, kad tuo metu vienintelis jo pagalbininkas buvo S. Daukantas⁶, kad S. Daukantas dirba daugiau fizinį darbą, nes to reikalaujanti jo sveikata⁷. Matyt, į gyvenimo pabaigą senukas S. Daukantas nustojo vilties ką nors beišleisti ir liovėsi kaupti medžiagą. Tačiau kita M. Akelaičio žinutė, kad jis su Daukantu ruošiasi apie mėnesį laiko keliauti po Žemaitiją⁸, leidžia spėti juos keliaujant rinkus ir tautosaką. Juk jie abu domėjosi Lietuvos praeitimi, kalba, etnografija, abu rinko tautosaką⁹. Antra vertus, jeigu S. Daukantas ir užrašė šiuo metu kiek nors tekstų, tai greičiausiai jis surinktąją medžiagą bus perleides jaunam entuziastui M. Akelaičiui. Taip spėti verčia O. Kalbergo iš M. Akelaičio gautas S. Daukanto užrašytų 26 lietuvių liaudies dainų pluoštas¹⁰.

Baigiant apžvelgti S. Daukanto gyvenimo ir veiklos faktus, susijusius su lietuvių tautosakos rinkimu, skelbimu bei vertinimu, reikia pridurti, kad minėti įvairiuose leidiniuose paskelbti ir daugiau ar mažiau žinomi S. Daukanto talkininkų jam parūpinti rankraščiuose esantys tekstai sudaro tik dalį S. Daukanto rankraštiniame palikime išlikusios tautosakos. S. Daukanto dainų rinkinius sudaro 802 liaudies ir autorinių dainų bei raudų tekstai, kai tuo tarpu «Dainose žemaičių» paskelbti ir tokie, kurių rinkėjus galima apytikriai nustatyti, tesudaro apie 200 vienetų. Yra pagrindo manyti, kad ne visa S. Daukanto sukaupta tautosaka ir šiuo metu yra žinoma. Pavyzdžiui, Rusų geografinės draugijos posėdžių protokoluose nurodoma,

¹ Zr. LMD, 1, 968.

² Ten pat.

³ Ten pat.

⁴ Ten pat.

⁵ Pamokslas kaip Gires kirsti, siėti ir dijkti diel Alwieno Ukinyko paraszia Antanas Dagys metuse 1854. Zr. SD 20.

⁶ Tauta ir žodis, 3, 300, Kaunas (1925).

⁷ Ten pat, 303.

⁸ Ten pat.

⁹ M. Akelaitis, kalbėdamas apie savo ketinimą keliauti po Lietuvą, nurodė žadąs rinkti tautosaką; žr. ten pat, 297.

¹⁰ Pieśni żmujdzkie napisane podług słów śpiewaków przez Szymona Dowkonta; Zr. Lud, 42, część 1, 435; Wrocław (1956).

kad S. Daukanto rinkinį, kuriame buvo 63 dainos, 1870 m. Šiaulių apskrityje yra radęs tuo metu Lietuvoje tautosaką, etnografinę bei statistinę medžiagą rinkęs J. Kuznecovas¹. Deja, būtent tokios apimties S. Daukantui priskiriamos dainų rinkinio niekur nepavyko rasti. Tai rodo, kad nemaža dalis S. Daukanto kaip tautosakininko veiklos faktų dar yra nežinomu.

* * *

Apibendrinant visa tai, kas buvo pasakyta apie S. Daukanto veiklą, susijusią su lietuvių tautosakos rinkimu, leidimu, panaudojimu ir vertinimu, galima daryti kai kurias išvadas. Visų pirma reikia pabrėžti, kad S. Daukanto domėjimasis tautosaka, kaip ir visos kitos jo veiklos formos, plaukė iš jo pasaulėžiūros pagrindų. Savo visuomeninėje ir mokslinėje veikloje S. Daukantas ypač daug dėmesio skyrė lietuvių liaudies kultūros nušvietimui, išryškinimui ir ugdymui. Tautosakai, kaip meninės lietuvių liaudies kūrybos formai, tautinės kultūros ir socialinės sąmonės išraiškai, čia teko reikšminga vieta.

S. Daukantą kaip tautosakininką veikė kiti XIX a. pirmosios pusės domėjimosi lietuvių tautosaka faktai bei pavyzdžiai. Vienas iš svarbiausių šio pobūdžio veiksnių buvo kai kurie universiteto profesoriai bei apie Lietuvą rašę istorikai, skatinę tautosakos naudojimą istoriniuose veikaluose ir patys ją naudoję. S. Daukantas turėjo ir tautosakos panaudojimo kalbiniuose bei literatūriniuose veikaluose pavyzdžių. Jam buvo žinomi svarbiausieji to meto lietuvių tautosakos leidiniai, tautosakos vertinimui skirti straipsniai, pratarinės ir kt. Visa tai atitinkamai veikė S. Daukanto pažiūras į tautosaką, jo tautosakos esmės ir reikšmės supratimą, atsiliepė į jo paties domėjimosi tautosaka formas bei pobūdį.

S. Daukantas kaip istorikas, veikiamas istorinės tautosakos panaudojimo krypties atstovų, ieškojo tautosakos kūrinių, kuriuose galėtų rasti medžiagos Lietuvos istorijai. Tačiau ir tokių kūrinių nerasdamas, jis nesiliovė tautosaką rinkęs ir spausdinęs. Savo istoriniuose veikaluose jis beveik išimtinai tautosaką naudojo kaip pagalbinę, mūsų laikų terminais tariant, etnografinę medžiagą tautosakos charakteriui, papročiams, socialinėms pažiūroms ir apskritai dvasinei kultūrai apibūdinti. Jis pastebėjo ir nurodė kai kuriuos kitų istorikų padarytus lietuvių tautosakos iškreipimus.

Negalima visų S. Daukanto lietuvių tautosakos rinkimo, leidimo ir vertinimo srityje atliktų darbų suplakti į jo domėjimąsi tautosaka kaip pagalbine priemone tautosakos praeities kultūrai nušviesti. S. Daukanto sukaupti dideli lietuvių liaudies dainų, pasakų rinkiniai, «Dainos žemaičių», sistemingai įvairaus pobūdžio leidiniuose spausdintos patarlės ir priežodžiai, jo pastabos apie tautosaką rodo, kad S. Daukantas suprato idėjinę auklėjamąją tautosakos vertę, kad jis daug dėmesio tautosakai skyrė kaip lietuvių tautosakos kultūros, grožinės literatūros ir apskritai lietuviškos raštijos ugdymo priemonei. Tautosakos tekstus, kaip gyvosios kalbos pavyzdžius, S. Daukantas naudojo savo kalbiniuose darbuose, tautosakos pagalba jis mėgino spręsti kai kuriuos lietuvių kalbos specifikos ir eilėdaros klausimus. «Dainų žemaičių» pratarinėje mėginęs papildyti kitų autorių duotą lietuvių liaudies dainų apibūdinimą, S. Daukantas propagavo L. Rėzos 1825 m. lietuvių liaudies dainų leidinio pratarinę kaip geriausiai lietuvių liaudies dainų «gražybę ir privalumus» išaiškinantį straipsnį, tuo parodydamas, kad jo ir L. Rėzos pažiūros į tautosaką daugeliu atžvilgių sutapo. Visa tai leidžia spręsti, kad S. Daukantas tautosaką vertino labai įvairiapusiškai.

¹ Известия императорского русского географического общества, 6, 116, СПб (1870).

S. Daukantas, palyginus su kitais XIX a. pirmosios pusės lietuvių tautosakos rinkėjais ir leidėjais, sukaupė daugiausia beveik visų pagrindinių žanrų lietuvių tautosakos. Tekstų leidiniai ir dauguma jo įvairiomis progomis tautosakos rinkimo, panaudojimo bei supratimo klausimais pasakytų minčių suvaidino didelį pažangų vaidmenį domėjimosi lietuvių tautosaka ir tautine kultūra istorijoje. S. Daukantas yra vienas žymiausių XIX a. pirmojoje pusėje lietuvių tautosaką rinkusių, skelbusių ir vertinusių žmonių. S. Daukanto XIX a. pirmojoje pusėje surinkti ir iki šių dienų išlikę gausūs tautosakos tekstai turi didelę mokslinę vertę.

РЕЗЮМЕ
REZIUME